

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
ВОВКА Ігоря Васильовича на тему
«Ефективність оздоровчої діяльності у формуванні людського капіталу
сільськогосподарських підприємств»,
що подана на здобуття ступеня доктора філософії в галузі
знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. У сучасних умовах трансформації економіки України, розвитку аграрного сектору та посилення конкуренції на ринку праці особливої актуальності набуває питання формування якісного людського капіталу. Ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств неможливе без здорового, продуктивного й мотивованого персоналу, здатного адаптуватися до змін, впроваджувати інновації та забезпечувати сталий розвиток господарств.

Здоров'я працівників є однією з ключових складових людського капіталу, а оздоровча діяльність є дієвим інструментом його збереження та підвищення. У сфері сільського господарства, де праця часто пов'язана з фізичними навантаженнями, шкідливими умовами праці та сезонними коливаннями, питання охорони здоров'я набуває особливого значення. Водночас рівень інвестицій у оздоровчі заходи в аграрному секторі залишається недостатнім, а їх ефективність є слабо вивченою.

Отже, дослідження ефективності оздоровчої діяльності як складника управління людським капіталом на сільськогосподарських підприємствах є важливим як з наукової, так і з практичної точки зору. Воно дозволяє виявити взаємозв'язок між здоров'ям працівників, їх продуктивністю та загальною ефективністю підприємства, а також розробити рекомендації щодо підвищення якості управління трудовими ресурсами в аграрній сфері.

Саме тому проблематика розвитку людського капіталу сільськогосподарських підприємств є сьогодні актуальною та своєчасною. Це і зумовило актуальність та практичне значення дисертаційної роботи Вовка І. В. «Ефективність оздоровчої діяльності у формуванні людського капіталу сільськогосподарських підприємств».

Дисертаційна робота виконувалася відповідно до плану

науково-дослідних робіт факультету управління, економіки і права Львівського національного університету природокористування і є складовою теми наукових досліджень на 2021–2025 рр. «Механізми забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій» (номер держреєстрації 0121U108898). У рамках зазначеної теми дисертантом досліджуються теоретико-методологічні, методичні та практичні аспекти розвитку і підвищення ефективності оздоровчої діяльності сільськогосподарських підприємств як чинника формування їх якісного людського капіталу, що в сучасних умовах все більше визначає рівень ефективності функціонування цих підприємств та рівень їх конкурентоспроможності на ринках продукції галузі.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій. Структура дисертаційної роботи є логічною, кожен із розділів супроводжується відповідними висновками. Розв'язання поставлених завдань базується на результатах аналізу широкого кола джерел, які репрезентують західну і вітчизняну наукову думку та оприлюднені в наукових публікаціях здобувачки.

Оцінюючи дисертаційне дослідження Вовка Ігоря Васильовича, насамперед слід відзначити досить вдалий вибір методологічного інструментарію, що дозволив забезпечити цілісність, міжгалузевий характер і логічний виклад матеріалу. Використання в роботі комплексного підходу до характеристики процесів і явищ у розвитку ефективності оздоровчої діяльності у формуванні людського капіталу сільськогосподарських підприємств дозволило автору сформулювати методологічні основи дослідження, що формують обґрунтовані на засадах діалектики та наукової абстракції підходи до трактування змісту категорій людського капіталу і його структури та якості, а також можливостей їх імплікації в контексті їх впливу на підвищення ефективності функціонування та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Водночас у ході дослідження людський капітал розглядається як головний чинник підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств, а здоров'я людини – як основний елемент якості цього людського капіталу.

Проблему формування якісного людського капіталу як чинника підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств на основі підвищення ефективності оздоровчої діяльності досліджено зокрема в

органічній єдності історичних аспектів явища з логікою проходження цього процесу. Абстрактно-логічний метод допоміг здійснити теоретичні узагальнення проаналізованих підходів та формування відповідних висновків. Метод аналізу і синтезу застосовано для дослідження та виявлення закономірностей, тенденцій та особливостей розвитку явища оздоровчої діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні та за кордоном. Описовий і графічно-табличний методи дали змогу у доступний спосіб представити одержані результати наукового пошуку та їхніх узагальнень.

У дисертаційній роботі представлено актуальні підходи до формування наукової бази для розвитку політики оздоровчої діяльності підприємства шляхом розробки методики здійснення оцінки ступеня зацікавленості підприємства у промоції здоров'я його працівників на робочих місцях та методики створення профілю підприємства щодо рівня розвитку і ефективності його політики оздоровчої діяльності у напрямку підвищення рівня якості його людського капіталу з розробкою відповідних матричних таблиць.

Автор на основі досліджень вдало наводить теоретичне обґрунтування, практичної ідентифікації і формує оригінальну логіку об'єктивного ланцюга залежностей, що характерно комплексністю характеру та відповідним рівнем циркулярності у вигляді «здоров'я – людський капітал – економічне зростання – здоров'я».

Також в роботі заслуговують уваги теоретичні підходи до формування поняття специфіки людського капіталу сільськогосподарських підприємств шляхом їх доповнення результатами узагальнення наявних підходів до класифікації чинників цього формування на групи особливостей сільської місцевості як джерела поповнення людського капіталу сільськогосподарських підприємств; особливостей сільського господарства як галузі, що обумовлюють специфіку людського капіталу сільськогосподарських підприємств та специфіку функціонування цих підприємств; особливостей сільськогосподарських підприємств та їх функціонування, що в сукупності визначають особливості людського капіталу цих підприємств та його використання.

А також слід звернути увагу на концептуальні положення щодо взаємозв'язку між здоров'ям як складовим елементом людського капіталу

підприємств та економічним зростанням шляхом обґрунтування залежності, суть якої полягає в тому, що здоров'я – необхідна умова, але не достатній чинник економічного зростання. І навпаки – економічне зростання визначає високий рівень економічного розвитку сучасних суспільств, хоча водночас воно *ipso facto* не є достатньою умовою високого рівня здоров'я, оскільки він залежить також від низки інших чинників, зокрема від освіти, рівня та моделі культури, стилю життя тощо.

Дисертаційна робота Вовка І. В. є інноваційним дослідженням, яке на високому науковому рівні започатковує вивчення нових проблем економічної науки і практики в сфері розвитку людського капіталу. Воно викликає справжній інтерес у фахівців-економістів та менеджерів, адже містить цікавий емпіричний і фактологічний матеріал. Матеріали роботи можуть бути використані в подальших дослідженнях проблем регулювання соціальної та економічної сфер.

Структура та основні наукові результати дисертації. Слід відмітити структуру роботи, послідовність та аргументованість положень дисертації. В дисертації досліджено та систематизовано теоретичні підходи, понятійно-категоріальний апарат і методологічний інструментарій, якими оперує автор, і які пояснюють особливості розвитку людського капіталу сільськогосподарських підприємств.

У першому розділі досліджено понятійно-категоріальний апарат дисертаційної роботи, сформовано сучасне комплексне розуміння людського капіталу як форми капіталу в силу того, що він є джерелом поточного та майбутнього доходу і його сутністю є динамічна сукупність взаємопов'язаних ресурсів знань, умінь, навичок, кваліфікації, досвіду, здібностей, креативності, комунікативності, здоров'я і здатності до саморозвитку і самовдосконалення як його елементів, іманентно невіддільна від його носіїв – працівників. Встановлено, що, здоров'я, як економічна категорія, це сукупність відносин щодо витрат на профілактику, лікувально-оздоровчі заходи і постлікувальну реабілітацію працівників з метою досягнення їх повного фізичного, соціального і психічного благополуччя, а також щодо втрат доходу чи виробленої продукції внаслідок наростання професійної захворюваності, непрацездатності, хронізації хвороб та настання інвалідності чи передчасної смертності працюючих.

У другому розділі аналізуються тенденції динаміки кількості

працівників сільськогосподарських підприємств не збігаються із тенденціями у динаміці кількості цих підприємств та обсягів вироблюваної ними продукції, бо загалом кількість працівників зменшується. Водночас частка працівників сільськогосподарських підприємств у загальній кількості працівників зменшилась як у всіх суб'єктах загалом в Україні, так і у сільськогосподарських підприємствах відносно практично однаковими темпами. Обґрунтовано ефективність оздоровчої діяльності сільськогосподарських підприємств у формуванні їх якісного людського капіталу надзвичайно низька внаслідок передусім відсутності її організації як такої у більшості сільськогосподарських підприємств. Зазначено, що здійснені розрахунки з використанням запропонованої методики визначення ефективності оздоровчої діяльності у формуванні людського капіталу сільськогосподарських підприємств дали змогу одержати дані, які також дозволяють говорити про практичну відсутність цієї діяльності або про вкрай низьку її ефективність там, де можна спостерігати хоча б якісь її елементи.

Третій розділ містить основні напрямки оздоровчої діяльності у сільськогосподарському підприємстві та доведено, що вони мають охоплювати профілактику, лікування, реабілітацію, відпочинок (рекреацію), організацію моніторингу стану здоров'я, медичне обслуговування на підприємстві, використання медичної та оздоровчої інфраструктури середовища функціонування, розвиток спорту і фізичної культури, організацію здорового харчування, забезпечення психологічного розвантаження, навчання. Доведено, що об'єктивно необхідні підготовка й реалізація рішення стосовно організації умов для здобуття сільськими медичними працівниками знань із сфери сільського господарства, а сільськогосподарськими працівниками – основ медицини, пов'язаної із забезпеченням та покращенням здоров'я на робочому місці. Також в розділі зазначено, що за умови комплексного і систематичного використання розроблені матричні таблиці Health Check, формуючи в такий спосіб цілісну системну методику здійснення оцінки ступеня зацікавленості підприємства у промоції здоров'я його працівників на робочих місцях, а також розроблена методика створення профілю підприємства щодо рівня розвитку і ефективності його політики оздоровчої діяльності у напрямку підвищення рівня якості його людського капіталу, можуть становити наукову основу для розвитку політики оздоровчої діяльності підприємства і можуть бути

використані для реалізації ефективного процесу імплементації КСВ на підприємстві.

Наукова новизна, теоретична і практична значущість дисертації.
Ознайомлення зі змістом дослідження дало змогу виокремити елементи наукової новизни у сформульованих автором положеннях дисертаційної роботи, серед яких найбільший науковий інтерес становлять наступні:

вперше ідентифіковано поняття якості людського капіталу як міри його здатності до ефективної реалізації свого потенціалу, рівень якої визначається станом здоров'я, яке, як складовий елемент людського капіталу, є і його чинником ефективності використання, і умовою ефективності цього використання, і чинником формування якості цього капіталу.

Також вперше запропоновано та теоретично обґрунтовано, практично ідентифіковано і сформовано оригінальну логіку об'єктивного ланцюга залежностей, що характерно комплексністю характеру та відповідним рівнем циркулярності у вигляді «здоров'я – людський капітал – економічне зростання – здоров'я»;

Удосконалено теоретичні підходи до формування поняття специфіки людського капіталу сільськогосподарських підприємств шляхом їх доповнення результатами узагальнення наявних підходів до класифікації чинників цього формування на групи особливостей сільської місцевості як джерела поповнення людського капіталу сільськогосподарських підприємств; особливостей сільського господарства як галузі, що обумовлюють специфіку людського капіталу сільськогосподарських підприємств та специфіку функціонування цих підприємств; особливостей сільськогосподарських підприємств та їх функціонування, що в сукупності визначають особливості людського капіталу цих підприємств та його використання.

Представлено та обґрунтовано підходи до формування наукової бази для розвитку політики оздоровчої діяльності підприємства шляхом розробки методики здійснення оцінки ступеня зацікавленості підприємства у промоції здоров'я його працівників на робочих місцях та методики створення профілю підприємства щодо рівня розвитку і ефективності його політики оздоровчої діяльності у напрямку підвищення рівня якості його людського капіталу з розробкою відповідних матричних таблиць.

Також уваги заслуговують концептуальні положення щодо

взаємозв'язку між здоров'ям як складовим елементом людського капіталу підприємств та економічним зростанням шляхом обґрунтування залежності, суть якої полягає в тому, що здоров'я – необхідна умова, але не достатній чинник економічного зростання. І навпаки – економічне зростання визначає високий рівень економічного розвитку сучасних суспільств, хоча водночас воно *ipso facto* не є достатньою умовою високого рівня здоров'я, оскільки він залежить також від низки інших чинників, зокрема від освіти, рівня та моделі культури, стилю життя тощо.

Практична цінність результатів дослідження. Практичне значення отриманих результатів дисертаційної роботи полягає в тому, що основні наукові положення дисертації доведено до рівня методичних розробок та практичних рекомендацій, що можуть бути використані у роботі сучасних підприємницьких структур.

Пропозиції автора щодо покращення формування і підвищення рівня якості людського капіталу підприємства як вагомого чинника підвищення рівня ефективності його функціонування та конкурентоспроможності на ринках сільськогосподарської продукції схвалені і прийняті до використання у ПП «Західний Буг» (довідка від 10.05.2024 р.).

Рекомендації автора щодо формування на підприємстві системи оздоровлення його працівників та комплексу відповідних мотиваційних заходів розглянуті та схвалені ТОВ «СЕ Бороднетце-Україна (довідка № 107/16 від 08.05.2024 р.). Рішенням керівництва ТОВ «АГРОЛАЙФГРУП» прийнято до використання розроблені дисертантом рекомендації щодо вдосконалення системи організації діяльності, спрямованої на оздоровлення працівників та впровадження відповідної системи мотивації цих працівників, що позитивно впливатиме на ефективність використання потенціалу їх людського капіталу (довідка №165/24 від 14.05.2024р.). Керівництво ТОВ «ПОДІЛЛЯ ОВОЧІ» розглянуло, схвалило і врахувало у своїй діяльності та в розробці її стратегії обґрунтовані дисертантом значення, роль і місце стану здоров'я трудових ресурсів як носіїв людського капіталу у формуванні високого рівня його якості і можливості реалізації його потенціалу у процесі функціонування підприємства (довідка №12 від 14.05.2024р.).

Основні положення дисертаційного дослідження І. В. Вовка використовуються у навчальному процесі ЛНУВМБ під час викладання курсів «Економіка розвитку», «Потенціал підприємства», «Економіка

підприємства», «Соціальна відповідальність» і застосовані при складанні методичних вказівок для вивчення цих курсів студентами факультету управління, економіки та права (довідка №01-25-09/31-0184 від 02.10.2024р.).

Аналіз публікацій автора за темою дисертаційного дослідження. За результатами проведеного дослідження опубліковано 15 наукових праць, у тому числі 4 праці – у наукових фахових виданнях категорії «Б»; 11 тез доповідей у матеріалах конференцій, отримано 1 свідоцтво про державну реєстрацію авторського права на твір. Загальний обсяг публікацій становить 6,51 ум. друк. арк., з яких здобувачу належать 5,04 ум. друк. арк.

Дотримання принципів академічної доброчесності. Дисертація містить посилання на джерела запозичених ідей, розробок, тверджень та інформаційно-аналітичні ресурси. Порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження до роботи. Оцінюючи дисертаційну роботу Вовка І. В., яка виконана на достатньо високому науковому рівні, відзначаючи її цілісність та завершеність, слід висловити деякі зауваження, які відносяться до дискусійних питань та побажань:

1. Характеризуючи особливості людського капіталу, дисертант акцентує увагу на відмінностях цього капіталу від матеріального (с.46-47), однак існують і інші форми капіталу, з якими можна було б порівняти людський капітал.

2. Викликає певний сумнів підхід автора до формування методики визначення ефективності оздоровчої діяльності на основі визначення суми компенсації втрат внаслідок непрацездатності працівника протягом, як правило, року, виходячи із середньої оцінки одного дня роботи цього працівника у валовій продукції (с.89-93), оскільки така залежність видається досить опосередкованою.

3. В дисертації запропоновано розроблену дисертантом схему і відповідну оригінальну анкету Health Check (с.191-196; додатки В-Д) для здійснення оцінки ступеня зацікавленості підприємства у промоції здоров'я його працівників на робочих місцях та як основи методики створення профілю підприємства щодо рівня розвитку і ефективності його політики оздоровчої діяльності у напрямку підвищення рівня якості його людського капіталу з розробкою відповідних матричних таблиць, але із змісту цього параграфу (3.3.) важко зрозуміти, хто саме повинен виконувати заповнення таких анкет, а хто – їх опрацьовувати і підводити підсумки та здійснювати саме оцінювання.

4. Наведений у першому розділі роботи критичний аналіз різних підходів різних авторів до трактування основних теоретичних та методичних моментів досліджуваної проблеми (с.35-95) краще було б представляти у формі відповідних таблиць з метою більш упорядкованого їх сприйняття.

5. У другому розділі дисертації надто багато уваги в сенсі обсягу роботи приділено аналізу динаміки кількості і структури виробників продукції сільського господарства і обсягів виробництва сільськогосподарської продукції (с.101-114). При цьому далі в роботі не наведено відповідних положень, які б слугувати продовженням представленого підґрунтя.

Наведені дискусійні положення не впливають на високу оцінку дисертаційного дослідження Вовка Ігоря Васильовича, не знижують його наукової та практичної цінності. Висловлені побажання спрямовані на привернення уваги дисертанта до ще не повністю досліджених аспектів наукової проблеми.

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації мають достатнє теоретичне, методологічне та емпіричне обґрунтування. Це обумовлене великою кількістю проаналізованих здобувачкою джерел, апробацією результатів дослідження на науково-практичних конференціях, а також використанням сучасних методів дослідження.

Загальний висновок

Тема дисертації є актуальною, її структура є добре продуманою, а матеріал викладений логічно та послідовно. Отримані в роботі наукові результати в сукупності розв'язують важливу наукову проблему. Дисертація написана українською мовою та оформлена відповідно до діючих положень, норм і правил встановлених Міністерством освіти і науки України. Зміст дисертаційної роботи відповідає темі дослідження та спеціальності 051 Економіка (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки).

Дисертаційна робота «Ефективність оздоровчої діяльності у формуванні людського капіталу сільськогосподарських підприємств» повністю відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України №40 від 12.01.2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», постанові Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Автор дисертаційної роботи Вовк Ігор Васильович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки).

Офіційний опонент:

професор кафедри підприємництва і торгівлі
Західноукраїнського національного університету,
доктор економічних наук, професор

Олена ПТАЩЕНКО

Підпис	<i>Олена Птащенко</i>
Завіряю:	<i>Анна Семик</i>
начальник	
загального відділу	